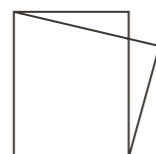

Opdragelse til løsladelse. Destabiliserende læsninger af Kriminalforsorgens udslusningspraksis

(Ph.d.-forsvar: marts 2018)

Nanna Koch Hansen,
videnskabelig
assistent, Institut
for Design og
Kommunikation,
Syddansk
Universitet

Udslusning og det upædagogiske fængsel

Det er en klassisk forestilling inden for fængselsforskningen, at fængselsstraf – hvor afsonerne afsoneres i totale institutioner – både kan forstås som skadelig for afsonerne og som kontraproduktiv i kriminalpræventiv forstand (Minke 2012; Olausen 2015). Der er dog ikke blot tale om akademiske abstraktioner, men også om en udbredt 'praktisk' forståelse der cirkulerer i institutioner under den danske kriminalforsorg, hvor fængsling ofte beskrives som mere skadelig end gavnlige. Den danske kriminalforsorg råder ligefrem over særlige institutioner – kaldet pensioner – som har til formål at udsluse afsonerne fra fængsel og gradvist (gen)tilvænne dem tilværelsen uden for murene. Det var på baggrund af en undren over denne umiddelbart paradoksale pædagogiske konstellation (hvor visse af Kriminalforsorgens institutioner har til opgave at rette op på problemer, der skabes i de øvrige kriminalforsorgsinstitutioner), at arbejdet med denne ph.d.-afhandling tog sin begyndelse.

Feltarbejde i Kriminalforsorgen

Med inspiration fra bl.a. konstruktivistisk etnografi (Holstein & Gubrium 2008; Järvinen & Mik-Meyer 2005), baserer

afhandlingen sig på et etnografisk feltarbejde på to af Kriminalforsorgens (i alt syv) pensioner. Pensionerne er alternative afsoningssteder, hvor den sidste del af en frihedsstraf kan afsones under mindre restriktive rammer end i fængslerne – men hvor afsonerne kan tilbageføres til fængsel, såfremt de ikke følger de udstukne retningslinjer for den alternative afsoning. På pensionerne er mure, uniformer og overfaldsalarmer erstattet med blomsterbede, uformelle omgangstone og ulåste døre. De fleste medarbejdere er pædagoger eller socialrådgivere – og skønt enkelte medarbejdere er forhenværende fængselsbetjente, så varetager de et pædagogisk arbejde på lige fod med de øvrige medarbejdere. Feltarbejdet, som strakte sig over seks måneder, bestod af observation og deltagelse i forbindelse med daglige aktiviteter på pensionerne samt interviews med afsonere, medarbejdere, ledelse og samarbejdspartnere.

Projekt, praksisformer og positioneringer

Afhandlingen tager afsæt i følgende forskningsspørgsmål: Hvordan defineres og begrundes Kriminalforsorgens projekt med afsonerne under udslusning fra fængsel på pensionerne?

Hvordan forvaltes udslusning gennem karakteristiske praksisformer i mødet mellem afsonere og medarbejdere på Kriminalforsorgens pensioner? Og hvordan positioneres afsonere under udslusning fra fængsel som genstand for intervention på Kriminalforsorgens pensioner? Hermed er afhandlingens primære idé at producere kundskab om udslusningens praksisformer såvel som de naturaliserede selvfølgeligheder, der gør sig gældende på området. Med andre ord foretages en eksponering af normer og logikker, som ofte er underforståede, og som gør det muligt og nødvendigt at tænke løsladelse som andet og mere end et spørgsmål om at låse fængselsdøre op. Hermed kredser afhandlingens analyser om, hvordan udslusning kommer i stand som en form for opdragelsesprojekt, der ikke blot drejer sig om restriktioner og straf.

Destabiliserende analytikker

Afhandlingens analytiske strategier er informeret af poststrukturalistisk tankegods og henter sin grundlæggende inspiration i Foucaults besynderlig-gørende læsninger af fængslet som straffeform. Analyserne af det moderne fængsels historie viser bl.a., hvordan det netop ikke var – men blev – selvindlysende, at det eneste, der var at stille op med de kriminelle, var at låse dem inde (Foucault 2002). I analytisk øjemed skærper den poststrukturalistiske optik forskningsinteressen omkring konstruerende processer, og den rummer i henhold til empirisk forskning potentiale for både at eksponere og gå i vejen for forestillinger og praksisformer, som vi typisk tager for givet (Søndergaard 2000; MacLure 2010). Samlet set giver afhandlingens destabiliserende læsninger anledning til at genfortælle

Kriminalforsorgens udslusningspraksis på andre præmisser end feltets egne. Det vil sige ikke blot som et selvindlysende godhedsprojekt eller som en øget frisættelse af afsoneren, men netop også som et opdragelsesprojekt: En intervention, der baserer sig på implícitte normer og antagelser om hvad der kan udgøre et interventionskrævende problem, hvad der kan betegnes som en hensigtsmæssig udvikling, og hvad det er for en fremtid, der forberedes til.

Empiriske billeder

Afhandlingens analyser går gennem empirinære beskrivelser helt tæt på mødet mellem en række afsonere og medarbejdere og viser, hvordan de på alle mulige måder bakser med at gennemføre udslusningsprojektet. Samtlige kapitler i afhandlingen tager afsæt i en kondenseret situationsbeskrivelse fra det feltarbejde, som afhandlingen baserer sig på. Afhandlingens empiriske billeder fungerer som veje ind i en empirisk forpligtet fremstilling, hvor skiftende scenarier fra feltarbejdet sættes i forgrunden. Med afhandlingens empiriske billeder er ambitionen at tage læseren med helt ind i et ellers afsoneret og lukket rum. De empiriske billeder virker som katalysator for hvert enkelt kapitel, men står ligeledes frem som konkrete billeder på både forskningsarbejdets proces og resultater.

Fortællingen om det skadelige fængsel

Analyserne viser, hvordan udslusningspraksis formuleres med afsæt i en *grundfortælling om det skadelige fængsel*. På denne baggrund italesættes pensionerne som *det gode sted* – og udslusning som en afgørende nødvendighed og en lappeløsning i forhold til problemer, som Kriminalforsorgen

langt hen ad vejen selv har skabt. Grundfortællingen om det skadelige fængsel formuleres hermed som en bekymringshistorie, der påkalder sig pædagogisk intervention. Hvor fængsler typisk karakteriseres som nedbrydende og umyndiggørende institutioner, tales udslusning frem som et langt mere opbyggeligt projekt, der rustar afsonerne til den forestående løsladelse – og som via ophævelse af fysiske restriktioner for udgang arbejder på afsonernes selvkontrol. Skønt pensionerne formelt set er lige så meget afsoningssteder, som fængslerne er, italesættes udslusning hermed som et nødvendigt appendiks til frihedsstraf – snarere end som en del af den. Det straffende formål nedtones og underspilles til fordel for et hjælpende sigte, hvor udslusningspraksis formuleres med afsæt i afsonernes formodede behov. Analyserne viser altså, hvordan udslusningsprojektet – med fængslet som modbillede – italesættes i termer af anerkendelse, respekt, rummelighed, ligeværd, venlighed, engagement og tålmodighed.

Samtale som svaret på alt

Afhandlingens analyser af udslusningspraksis viser, hvordan samtale i forskellige afskygninger står som en helt central praksisform på pensionerne. Faktisk som så central og selvindlysende, at den – i sine varierende afskygninger – synes at få status som noget nær svaret på alt: I relation til udslusningspraksis findes der stort set ikke det problem, som ikke adresseres ved at tale med afsonerne. Samtale i relation til udslusningspraksis kan hermed både læses som et middel til at opnå en ønsket forandring og som selvsamme forandring, idét talende afsonere i Kriminalforsorgen i sig selv

betragtes som en bedrift. Princippet synes langt hen ad vejen at være, at det er afsonerne, der bør bringes til at tale, mens medarbejderne overvejende lytter, spørger, ordner og forstyrrer – med ambitioner om ikke at dømme, moralisere og formane. Samtalen formes som en fremadrettet aktivitet, hvis produkt er planer og udviklingshistorier, og hvor medarbejdernes spørgsmål typisk formuleres på måder, der ret eksplicit kalder på bestemte svar. Samtalen som praksisform kan hermed forstås som et magtfuldt greb i produktiv forstand, gennem hvilket der arbejdes på en normaliserende resocialisering af afsonerne.

Afsoneren som genstand for intervention

Afhandlingens analyser peger ligeledes på, hvordan udslusningspraksis giver anledning til – og kommer i stand igennem – særlige fremstillinger og adresseringer af de afsonere, den retter sig imod. Udslusningspraksis baseres på opfattelsen af, at den enkelte afsoner bør ansues som et unikt og ukrænkeligt individ, der hverken kan eller bør begribes gennem forudfattede kategoriseringer eller formynderiske interventioner. Samtidig peger afhandlingens analyser på, hvordan afsonerne – i al denne erklærede individualitet – netop også positioneres med en iøjnefaldende ensartethed som udslusningskrævende og negativt mærkede af den forudgående fængsling. Analyserne viser, hvordan afsonerne tales frem som fængselsskadede væsner, der rummer lag og facader, som bør bearbejdes og afmonteres med henblik på, at medarbejderen kan trænge ind og beskæftige sig med et mere autentisk væsen inde bag. En forståelsesmodel, der muliggør en rummelig og anerkendende tilgang,

hvor den enkelte afsoner respekteres som han er, samtidig med at han søges bearbejdet og forandret i en bestemt retning. Udslusningspraksis kan hermed ikke blot læses som et spørgsmål om, at Kriminalforsorgen gradvist slipper sit tag i afsonerne, men netop også som et opdragelsesprojekt, der hanker op i dem på nye måder og skaber dem i et bestemt billede.

Det hårde i det bløde og det bløde i det hårde

I forlængelse heraf kan udslusningspraksis på visse punkter forstås som et langt mere gennemgribende og invasivt projekt end traditionel indespærring: Der stilles netop som betingelse, at afsoneren lader sig underkaste en aktiv pædagogisk bearbejdning, som ikke blot straffer en forgangen handling, men fatter en korrigerende interesse for *hele* hans person. I et politisk klima, der på straffeområdet præges af stramninger og håndfaste krav om at sætte hårdt mod hårdt, kan afhandlingens analyser bidrage til en nuancering af udbredte, entydige forestillinger om, hvad kan forstås som henholdsvis hårde og bløde interventioner. I internationale sammenhænge fremstilles skandinavisk fængselspraksis ofte som nærmest eventyrligt human (Smith & Ugelvik 2017). Afhandlingens analyser tegner et langt mere komplekst billede, der gør det muligt at få øje på det hårde i det bløde såvel som det bløde i det hårde. Samtidig peger afhandlingens analyser på paradokser knyttet til pædagogiske bestræbelser på at bedrive afinstitutionalisering i institutionsregi – og at etablere sig som ikke-fængsel i en kriminalforsorg, hvor afsonerne alt andet lige opholder sig under tvang. ♦

REFERENCER

Foucault, Michel (2002): *Overvågning og straf. Fængslets fødsel*. Det lille forlag.

Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. (2008): *Constructionist Impulses in Ethnographic Fieldwork*. I: Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F.: *Handbook of Constructionist Research*. The Guilford Press.

Järvinen, Margaretha & Mik-Meyer, Nanna (2005): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. Hans Reitzels Forlag.

MacLure, Maggie (2010): The offence of theory. I: *Journal of Education Policy*, Vol. 25.

Minke, Linda Kjær (2012): *Fængslets indre liv*. Jurist- og økonomiforbundet.

Olaussen, Leif Petter (2015): *Prisonisering – en ubekræftet »jernlov« om socialt liv bak murene*. I: *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, årg. 102, nr. 3.

Smith, Peter Scharff & Ugelvik, Thomas (2017): *Introduction: Punishment, Welfare and Prison History in Scandinavia*. I: Smith, Peter Scharff & Ugelvik, Thomas (red.): *Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice. Embraced by the Welfare State?* Palgrave Macmillan.

Søndergaard, Dorte Marie (2000): *Destabiliserende diskursanalyse: Veje ind i poststrukturalistisk inspireret empirisk forskning*. I: Haavind, Hanne (red.): *Kjønn og fortolkende metode – Metodiske muligheder i kvalitativ forskning*. Gyldendal.